

Journal of Analytic Divinity

International Refereed Journal

Volume 1/1, p. 129-149

DOI Number:

ISSN: **2602-3792**

ANKARA-TURKEY.

This article was checked by iThenticate.

Analytic Divinity Center
www.andcenter.org

SOSYOLOJİK BAĞLAMDA YUSUF AKÇURA DÜŞÜNCESİ VE DİN

Bekir ŞAHİN *

ÖZET

Batı modernleşmesinin etkileri karşısında Osmanlı ve Cumhuriyet aydını, tehdit edici meydan okumaya bir cevap üretme gayretine girmiştir. Özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinden başlamak üzere pek çok siyasal fikir "kurtuluş" olma ümidiyle tartışılmıştır. Dönemin zor koşulları karşısında farklı sentezler ve yorumlarla aydınlar Batı medeniyeti karşısında nasıl tavır alınacağına dair ciddi görüşler ortaya koyarak mücadele etmişlerdir. Özellikle bu çalışmanın konu edindiği Yusuf Akçura ve fikirleri, dönemin öne çıkan düşünce akımları ve kültürel durumunu anlama noktasında önemlidir. Bu bağlamda çalışmanın problemi Yusuf Akçura düşüncesi ve din ilişkisini anlamaktır. Amacımız ise Akçura'nın Türkçü düşünce geleneğindeki konumuna bağlı olarak dönemin sosyal ve siyasal şartlarının dini anlama ve yorumlamada ne tür farklılıklar ortaya çıkardığını ortaya koymaktır. Akçura özelinde Türkçülük akımının Osmanlı'nın ana akım düşünceleri içerisinde güçlü bir yer edindiği, Akçura'nın şahsi hayatının fikirlerinde dengeli bir milliyetçilik vurgusu ortaya çıkardığı nihayet Akçura'nın düşünsel altyapısının özgünlüğü çalışmada dikkat çeken sonuçlar arasındadır.

Anahtar Kelimeler

Yusuf Akçura, Milliyetçilik, Türkçülük, Din, Sosyoloji

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, FDB (Din Sosyolojisi), bekirsahin06@gmail.com

Bu makale aynı yazar tarafından hazırlanan "Yusuf Akçura'nın fikirleri üzerine sosyolojik bir inceleme" adlı Kastamonu Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda bitirilen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

YUSUF AKÇURA'S THOUGHT AND RELIGION IN SOCIOLOGICAL CONTEXT

ABSTRACT

The Ottoman and Republican intellectuals have sought to produce a response to a threatening challenge in the face of the effects of western modernization. Many political ideas have been debated in the hope of "salvation", especially starting from the last days of the Ottoman Empire such as Turkism, Othmanism, Islamism, Westernism. With different syntheses and interpretations in the face of difficult conditions, the intellectuals struggled by expressing serious opinions on how to stand against Western civilization. In particular, Yusuf Akçura and his ideas are important in understanding the current state of thought and cultural situation of the period. The problem of paper is to understand Yusuf Akçura's thought and religion. Our aim is to reveal the differences in the social and political conditions of the period depending on Akçura's ideas in the tradition of Turkism. Akçura's intellectual infrastructure of Akçura is one of the remarkable results in the study of Turkism, in which the Ottoman Empire had a strong place in the mainstream thinking and also Akçura's personal life emphasized a balanced nationalism in his ideas.

Keywords

Yusuf Akçura's Thought, Nationalism, Turkism, Religion, Sociology

SOSYOLOJİK BAĞLAMDA YUSUF AKÇURA DÜŞÜNCESİ VE DİN

GİRİŞ

1789 Fransız Devrimi ile fitili ateşlenen ve önü alınamaz bir hızla yayılan milliyetçilik akımı, dünya tarihi boyunca hüküm sürmüş olan devasa imparatorlukların çöküşünü hızlandırması ile XIX. yüzyıla damgasını vurmuştur. Bu akımın yıkıcı tesiri öyle bir hal almıştı ki, XX.

yüzyıl bu baş döndürücü yeni trendin domino etkisi yaratmasıyla, heybesinde iki büyük dünya savaşı barındırmak zorunda kalmıştı. Kavimler, diller, kültürler ve gelenekler; insanlık tarihi boyunca var olagelmışlerdir. Ancak bir millete mensup olma bilincine uzanan süreç, bu ihtilalden sonra ortaya çıkan ve yeni sayılabilecek bir olgudur (Georgeon 1996: 6).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş felsefesi ve bu yeni devletin fikri temellerinin altyapısında önemli katkısı olan Türkçülük, teşkil ettiği pozisyon itibariyle polemik konusu olmaktan sıyrılamamıştır (Uçar 2008: 26). Yusuf Akçura, işte böyle bir ortamda tarih sahnesine çıkacak ve sancılı geçecek olan rejim değişikliklerine gebe coğrafyalarda fikir adamlığı yapma cesaretini gösterecekti. Akçura'nın Türkçülüğü, Avrupa nasyonalistlerinin hedeflediği ırki temellendirmelerle bezenmiş, pragmatik kodlarla örülü emperyalist çizgide bir yapıyı içermiyordu. Bilakis, milliyet kavramının her millet için doğal bir hak olduğunu ve bu doğal hakkı talep ettiklerinde, diğer milletlere de aynı ölçüde hak olarak görülmesinin gerekliliğini tez edinen bir yaklaşımla, demokratik Türkçülüğü savunmuştur (Şahin 2017: 48).

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden Türkiye Cumhuriyeti'ne varan tarihsel süreç içerisinde kapitalist düzen ve doğurduğu emperyalist politikaların ivme kazanması sonucu, Osmanlı bünyesindeki aydınların kafası oldukça karışıktır. Avrupa kaynaklı çeşitli ideolojileri öğrenebildikleri ölçüde kendi geleneksel yapılarına uyarlamaya çalışan aydınların bocalaması eklektik bir düşünce sistemini ortaya çıkarmıştır. Elbette söz konusu aydınların nihai hedefi, Osmanlı'nın devamlılığını sağlamak ve devleti bu çıkılması güç durumdan kurtarmaktır. Ancak temel problem, Avrupa kaynaklı fikri akımları toplumla harmanlayamamaktır. Bu durumda güçlü alt yapısı itibariyle Türkçülük, İslamcılık ve Osmanlılık karşısında söz konusu problemi aşacak niteliktedir (Akçura 2001: 81).

Bu bağlamda çalışmanın problemi Yusuf Akçura özelinde Türkçülük ve din ilişkisini anlamaktır. Amacımız ise Akçura'nın Türkçü düşünce geleneğindeki konumuna bağlı olarak dönemin sosyal ve siyasal şartlarının dini anlama ve yorumlamada ne tür farklılıklar ortaya çıkardığını ortaya koymaktır.

Çalışma, anlayıcı yaklaşım temelli tarihsel dökümantasyon tekniğiyle tarama-değerlendirme-karşılaştırma-yorumlama esasına göre Yusuf Akçura'nın fikirlerini objektif olarak sosyolojik bir perspektifle değerlendirmeye tabi tutmaktadır.

Yusuf Akçura'nın Ailesi ve Gençlik Yılları

Kuzey Türklerinin en eski ve soylu ailelerinden biri olarak bilinen Akçura ailesinin geçmişi, dört yüzyıl öncesine dayanır. Yusuf Akçura, Tataristan Muhtar Cumhuriyetinin güneyinde İdil Nehri üzerindeki Simbir

şehrinde dünyaya gelmiştir. Akçura'nın doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte 1872, 1876 ve 1879 yıllarında doğmuş olabileceği gibi farklı bilgiler mevcuttur (Akçura 2005a: 21). Akçura'nın hayatının ilk yılları Lahovka'da, fabrikalarının yakınındaki ahşap bir köşkte geçmiştir (Georgeon 1996: 18). Burada 6 yaşına kadar kalan küçük Yusuf, Abdülmend isimli bir hocadan okuma yazma becerisi üzerine dersler alır (Togay 1944: 19). Yusuf Akçura'nın dünyaya gelişinden hemen sonra 1877'de patlak veren Türk-Rus savaşı (93 harbi) beraberinde Rusya'da etkisini gösteren ekonomik bunalımlar, babasının iş hayatında da etkisini göstermiştir (Togay 1944: 3). Yusuf'un babası Hasan Bey'in savaşın başladığı yıllarda işlerinin bozulması ve ani bir şekilde vefat etmesiyle Yusuf ve annesi için sıkıntılı geçecek günler başlamıştır. Yusuf altı yaşında iken annesinin kızak seyahati esnasında kaza geçirmesi, Banu Hanım'ın yatağa düşmesi ve doktorların sıcak memleketlerde ikametinin daha yararlı olabileceğini tavsiye etmeleri, anne ile çocuğun İstanbul'a göç etmelerinde önemli bir ekten olmuştur. İstanbul'a yerleştikten sonra artık Yusuf'un eğitim hayatı başlamıştır (Togay 1944: 3).

Annesinin tedavisi için Bursa kaplıcalarına gitmek zorunda olmaları, Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti ve Türk kahramanlara ait hikayelerin destansı bir üslupla anlatılması Yusuf'u derinden etkilemiştir. Bu hikayeler onda, Milliyetçilik şuurunun kazanılmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur (Togay 1944: 24). Akçura, 1887 yılında Fatih Askeri Rüştiyesinde yer bulamadığından mecburen Koca Mustafa Paşa Rüştiyesine kaydını yaptırmak zorunda kalır. Yusuf'un gittiği Koca Mustafa Paşa Rüştiyesinde farklı milletlerden birçok arkadaşının olması, milliyetçi düşüncelerinde bir hareketlenme meydana getirmiştir (Şahin 2017: 19). Yusuf'un Harbiye'de bulunduğu yıllar, Osmanlı-Yunan Savaşı'na denk gelen yıllardır. Kazanılan zafer milli duyguları tekrar şahlandırmıştır. Yusuf'un benliğinde şuurlu Türkçülük bu dönemlerde gelişmeye başlamıştır (Georgeon 1996: 16).

Yusuf, Türk âlemine yeteri kadar hizmet edemediğini düşünerek kendini mutsuz hissediyordu. Bu yüzden bir an evvel Avrupa'ya giderek hayalini kurduğu eğitimi almayı hedefliyordu (Şahin 2017: 23). 1899 yılında Akçura arkadaşı Ahmet Ferit ile binbaşı Şevket Bey'in de yardımıyla Tunus üzerinden Paris'e geçmişlerdir. Akçura ve Ahmet Ferit "Siyasi Bilimler Serbest Okulu'na" girerek o dönemin meşhur hocalarından dersler almışlardır. Paris'te geçirdiği ilk günlerde düşünceleriyle Akçura'nın fikri gelişiminde büyük tepkimelere yol açan doktor Şerafettin Mağmumi ile tanışmıştı. Mağmumi, Osmanlı'nın bozuk idari yapısının düzene girmesinin gerekliliğini, Osmanlılık fikrinin köhnemiş bir düşünce biçiminden ibaret olduğunu, Türk olmayan unsurlarla uzlaşma zemini bulmanın imkânsızlığından bahsetmiştir. Tek çıkar yol olarak da Türk milliyetçiliğini savunmuştur (Akçura 2001: 45). Akçura'nın, doğduğu

Rusya ve eğitim gördüğü Türkiye'den izlenimleri, Türkçülüğü konu alan eserler ve Paris'teki yaşamında yakın çevresinden edindiği bilgiler ışığında, zihinsel reflexleri bir hayli derinlik kazandı. Siyasi ilimler akademisinde aldığı derslerle milliyetçiliği ve Türkçülüğü siyaset sahasında düşünmeye başladı (Akçura 2005a: 101). Yusuf Akçura, yaşamı boyunca milli meseleleri en çok paylaşacağı yakın çalışma arkadaşı Sadri Maksudi (Arsal) ile de ilk defa Paris'te karşılaşmıştır (Temir 1997: 10-11).

Yusuf, okuluna devam ettiği yıllarda Genç Türkler topluluğuna da katılmayı ihmal etmedi. Ahmet Rıza Bey önderliğinde Türkçe yayımlanan Şura-yı Ümmet gazetesine birkaç makale, Fransızca Meşveret gazetesinde, Fransız gazetecilerden Emile Male (1862-1954) ve Debedour'u eleştiren eden yazılar göndermiştir. 1903 yılında Yusuf, Paris Serbest İlimler Akademisi diplomasını (Osmanlı Saltanatı Kurumları Tarihine Ait Bir Deneyim) adlı bitirme teziyle üçüncü olarak almıştır (Akçura 2005a: 108). 1904 yılında Akçura, Kahire'deki bir "Türk" gazetesine meşhur eseri "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı makalesini yazıp göndermiştir. Akçura'nın en önemli eseri olan "Üç Tarz-ı Siyaset" ilk defa Türkçülük meselesini bu kadar derinden konu edinmiş, Osmanlı Devleti'nin izlediği siyaseti üç ana başlık altında (Osmanlıcılık, Türkçülük, İslamcılık) toplamıştır. Akçura, bu siyasetin olumlu ve olumsuz yönlerini açık yüreklilikle ifade etmekten geri durmamıştır (Ercilasun 1993: 49). Bazı batılı yazarlar, "Üç Tarz-ı Siyaset" in "Türkçülük" tarihinde oynadığı rolü diğer sosyal hareketlerle kıyaslayarak şöyle demişlerdir: 'Bu makale, Marxistler için Komünist Manifestosu ne ise, Pantürkistler için de odur. Bu yüzden Akçuraoğlu'na, Türk birliği kurucu önderi gözüyle bakmaktadırlar (Georgeon 1996: 65).

Türk dilini bütün lehçeleri de dahil olmak üzere çok iyi bilen, Fransızca'yı da bir o kadar iyi kullanabilen Akçura, Rusça'ya da yabancı biri değildi. 59 yıllık yaşamı boyunca siyaset, tarih, sosyoloji, ekonomi, edebiyat, diplomasi, eğitim gibi birçok alanda makale ve kitap yazmıştır (Şahin 2017: 32).

Milliyetçilik Bilincinin Oluşumu ve Fikri Temelleri

İrk üzerine bir Türk milleti teşekkülü süreci oldukça yenidir. Gerek Osmanlı Devlet'inde gerekse gelip geçen diğer Türk devletlerinde bu fikir mevcut değildi. Tanzimat ve Genç Osmanlılık hareketlerinde de, Türk unsurları birleştirme gibi bir gayenin olduğu söylenemez. Akçura'da Türkçülük fikri, Rusya, Fransa ve Türkiye'de yaşamış olduğu deneyimler neticesinde gelişim göstermiştir (Sarıay 2004: 67). Rusya ziyareti esnasında küçük dimağında belirlemeye başlayan milliyetçilik fikri, İstanbul'daki rüştiye ve harbiye yıllarında filizlenmişti. Paris yıllarında olgunlaşma evresine girmiş olmakla birlikte, Rusya ve İstanbul'daki siyasi ve akademik kimliği onu pişirmeye yetmişti (Sancaktar 2005: 65).

Fransa'da eğitim gördüğü yıllarda bu milliyetçilik düşünceleri daha belirgin olmaya başlamış, fikirlerini savunma aşamasına geçmiştir. Batı'da

farklı milliyetçilik anlayışlarını yakından takip etme imkanı bulmuş, Türkçülük akımını yazılarıyla anlatma çabası içerisinde olmuştur. Osmanlıcılığı savunanları eleştiren Akçura, bu akımın imparatorluğun parçalanmasını engelleyemeyeceğini, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtuluşunun ancak, Türkçülük akımı ile gerçekleşebileceğini dile getirmiştir (Bayraktutan 1996: 76).

Türkçülük fikri, çok daha erken bir arka plana sahip olmasına rağmen, o döneme kadar sistematik olarak ele alınmamıştır. Ancak, çağdaş düzeyde sosyal problemleri de göz önünde tutulduğunda, özgün bir yapıyla dile getirilmesi ve yayımlanan eserlerle toplumun aydınlatılması Yusuf Akçura ile olmuştur. Akçura'nın bu vatanın kurtuluşunun bir gereği olarak gördüğü politikaları tartışmaya sunması ve açıkça olmasa da üstü kapalı olarak Türk Milliyetçiliği taraftarı olduğu eseri, 'Üç Tarz-1 Siyaset' zamanın çok ötesinde bir yapıt olarak Türkçülük fikrini savunma yolunda rehber olmuştur. Akçura'nın çok genç yaşlarında kaleme aldığı bu eser, XX. Yüzyılın Türkçülük adına en önemli eserleri arasında yerini almıştır. Gayri Müslim unsurların, ülke idaresinde son derece etkin rol oynadığı bir dönemde, Akçura'ya göre ülkenin kurtuluşu için sığınılacak tek liman, milliyet unsuruydu. Bu düşünce sisteminin tesis edilmesiyle, ekonomik ve siyasal bağımsızlığa ulaşımın daha kolay olacağı kanaatindeydi (Akçura 1910d: 280).

Türkçülüğü ve Türkçülüğün Yayılmasındaki Çabaları

Türk milliyetçiliği konu edinen yazıların ilk belirtilerini Namık Kemal'in eserlerinde görmekteyiz. Ancak bilimsel ve özgün açıdan Türk milliyetçiliğinin ilk kaleme alınışı Yusuf Akçura ile başlamıştır. Akçura'nın fikir bazında Türkçülük anlayışını tartışmaya açması ve Türk milliyetçisi olduğunu beyan ettiği ünlü eseri "Üç Tarz-1 Siyaset" Türk milliyetçiliğinin başlangıç noktası kabul edilir (Şenoğlu 2006: 47). Yusuf Akçura'ya göre, milliyet ve din kavramları buldukları çağın en önemli konularıdır. Medeniyetlerin gelişimini etkileyeceğini düşündüğü bu fikri akımları yazdığı Türk Yurdu Dergisi'nde "Türk Aleminde" başlığı adı altında "A.Y." rumuzuyla imzasız olarak birçok kez yayımlamıştır. Bu yazılarında Türk dünyasında olup biten her ne varsa onlarla ilgilenmesi, Türkçülük politikasının Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarıyla yeterli kalmayacağını, dünyanın neresinde olursa olsun o kişiyle ilgilenilmesi gerekliliğini dile getirmiştir (Mardin 1992a: 28). Osmanlı İmparatorluğu tarihi göz önüne alındığında, bu dergi tarafından ilk kez alenen Türk vatandaşlara hitap edilmiş, daha önce hiçbir dergi ve gazete de ele alınmayan konuları araştırmayı hedeflemiştir. Dergi başlığında "*Türklerin Faidesine Çalışır*" ibaresini kullanarak, Türk milliyetçiliğinin oluşmasında ne kadar etkin rol oynadığını göstermiştir (Turhan 2006: 76). Türk Yurdu Dergisi, tüm dünya Türklüğünü kapsayacak düzeyde yayın ilkelerine bağlı

bir misyon üstlenmiştir. Ayrıca, farklı görüşleri bünyesinde barındıran sosyalist bir yazar olan Parvus Efendi dahi dergide kendine yer bulabilmiştir (Üstel 1997: 75). Türk Yurdu dergisi, Türkçülük akımını oldukça fazla etkilemiştir (Bayraktutan 1996: 34). Bu etkileşimin ana unsuru kuşkusuz Yusuf Akçura'dır. Yusuf Akçura'nın milliyetçiliği, insan haklarına saygılı, barış gönüllüsü ve çağdaş uygarlık düzeyinin sağlanması için verilen çabayı temsil eder. Akçura'nın milliyetçilik anlayışı, M.K. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışıyla birebir örtüşmektedir. Atatürk: "Bize milliyetçi derler, fakat biz öyle bir milliyetçiyiz ki, bizimle iş birliği eden bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Bizim milliyetçiliğimiz bencil ve mağrurane milliyetçilik değildir" (Kat 2003: 78) demiştir.

Akçura, bir Türk milliyetçiliği stratejisi çizilmesinde ve bunun hayata geçirilmesinde önemli bir rol oynadı. Uluslararası ilişkiler sorununa her zaman ilgi duymuştur. Nitekim Tercüman'da ve Sırat-ı Müstakim'de Türklerin ve Osmanlı Devleti'nin uluslararası arenadaki konumuna ilişkin köklü çözümler yayımladı. Ünlü "Şark Meselesi" üzerine de birçok önemli makale, hatta bir de kitap yazdı ve konunun birçok yönünü ayrıntılı bir biçimde işledi (Akçura 1920: 69). Akçura, uluslararası ilişkileri objektif bir perpektifle ele alıyordu. Ona göre, ekonomik, siyasal ve dini bağlamda büyük güçlerin oyun sahnesi olan bu alanda ahlaki kaygıların yeri olamazdı; yapılması gereken şey, amaca ulaşmak için bu sahadan yararlanmayı bilmektir (Şahin 2017: 57).

Akçura, Türkçülük akımının Demokratik Türkçülük ve Emperyalist Türkçülük olmak üzere iki ana kola ayrıldığını ifade eder (Akçura 2001: 28). Akçura, demokratik Türkçülüğün milliyet esaslarının her millet için doğal bir hak olduğunu ve bu hakkı talep ettiklerini dile getirirken, diğer milletlere de aynı ölçüde hak olarak gördüklerini söylemiştir. Örneğin demokratik Türkçüler Osmanlı İmparatorluğu'nda Arapların, Arnavutların ve diğer milletlerin bu hakkın tezahürü olan milliyetçi toprak bütünlüğü taleplerinin verilmesinden yana olmuşlardır (Akçura 1924: 7). Akçura, emperyalist Türkçüleri tarif ederken ise, Avrupa nasyonalistelerine benzediklerini, bu düşüncede olan şahısların, hakkı olandan değil, yarar gözeterek hareket ettiklerini ifade etmiştir (Akçura 2001: 43). Akçura, kendini 'Demokratik Türkçü' olarak tarif etmektedir. Osmanlı toplumunun da demokratik Türkçülükten yana tavır takınmalarını, onun bütün ilkelerini korumalarını ve asla bu haklı mücadeleyi bırakmamalarını tavsiye etmiştir. Emperyalist milliyetçiliğin hala var olduğunu ama önünde sonunda yok olmaya mahkum olacağını söylemiştir (Şahin 2017: 76).

Yusuf Akçura, Türkçülük faaliyetlerini üç ana kola ayırmıştır. İlk evre, Kırım Savaşı'nın akabinde öncülüğünü Ahmet Vefik Efendi'nin yaptığı Şinasi Paşa, Mustafa Celaleddin Efendi ve Ziya Paşa'nın da içinde olduğu 1865-1879 yıllarını kapsar. Ahmet Mithat Efendi ve Cevdet Paşa liderliğinde 1880'li yılların başları ikinci evredir. Üçüncü evre Türkçülüğü

ise, 1897-1900 yılları arasında Şemsettin Sami Bey, Necip Asım Bey, Bursalı Tahir Bey gibi şahısları içine alan bir dönemdir (Akçura 2005: 32).

Yusuf Akçura'nın Türkçülüğü hakkında Cafer Seydahmet şu sözleri kullanmıştır: “Bütün Türklerin, milliyetçiliğin kuvvetini anlamalarında, milli mefkureyi, Türkçülüğü bulmalarında, kültürde ve siyasi hayatlarında bunun tatbikine geçmelerinde hiç kimse Yusuf Bey kadar müessir olmamıştır” (Gökalp 2005: 24). XIX. Yüzyılın ilk döneminden itibaren imparatorluklar için tehdit unsuru olan, yapılarını çatırdatan ve onları parçalayan bu yeni güce Akçura, ‘tohum-ı milliyet’ adını vermiştir. Türkçülük, Türk milletini yükseltmek demektir (Akçura 2001: 15). Akçura'ya göre: “Müslümanlar evvelden beri alıştikları boyun eğmek, yalvarma ve yüze gülme siyaseti ile darbelerden korunacaklarını tasavvur ediyorlarsa çok yanılıyorlar” (Akçura 1910d: 13).

Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset’inde Türk Birliği siyasetini, bu siyasetin tatbikinde yaşanacak faydaları ve sorunları ele almıştır. Akçura şöyle demiştir: “Türk birliği siyasetiyle Osmanlı ülkesindeki Türkler, hem dini hem ırki bağlar ile pek sıkı, birleşecekler ve esasen Türk olmadığı halde bir dereceye kadar Türkleşmiş sair Müslüman unsurlar Türklüğü benimseyecek ve henüz hiç benimsememiş unsurlar da Türkleştirilebilecekti. Lakin asıl büyük fayda; dilleri, ırkları, adetleri ve hatta ekseriyetlerinin dinleri bile bir olan ve Asya kıtasının büyük bir kısmıyla Avrupa'nın şarkına yayılmış bulunan Türklerin birleşmesine ve böylece diğer büyük milletler arasında varlığını muhafaza edebilecek büyük bir siyasi milliyet teşkil eylemelerine hizmet edecek ve iş bu büyük toplulukta Türk toplumlarının en güçlü ve en medenileşmiş olduğu için Osmanlı Devleti en mühim rolü oynayacaktı... Bu faydalara mükabil, Osmanlı ülkesinde meskun, Müslim olup da Türk olmayan ve Türkleştirilmesi mümkün bulunmayan kavimlerin Osmanlı Devleti elinden çıkması ve İslamiyetin Türk ve Türk olmayan kısımlara ayrılarak, artık Osmanlı Devleti'nin Türk olmayan Müslümanlar ile ciddi bir münasebeti kalmaması mahzurları vardır” (Akçura 2001: 19).

Akçura, Türk milliyetçiliğinin anlaşılması için birçok dergi ve gazete çalışmalarına önderlik etmiştir. Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Ocağı'nın kuruluşunda yer alması bunların bazılarını örnek olarak gösterilebilir (Akçura 2005a: 32). Akçura'ya göre, çağdaş bir devletin milli olma zorunluluğu vardır ve bu devletin en önemli unsuru da millettir: “Çağdaş bir devletin en önemli unsuru olan millet, türdeştir: Çoğunlukla aynı dili konuşur; fertlerin bilimsel ve düşünsel düzeyi, hukuku, ahlakı, estetik hatta siyasi fikir ve hisleri çok farklı değildir. Çağdaş bir devlette millet, aynı harsın ürünüdür; bundan dolayı, hiç çoğunluğu, aynı mefkureye tutkundur. Dolayısıyla çağdaş bir devlet millidir” (Şenoğlu 2006: 98).

Batı, gelişmişlik göstergelerine bakıldığında Osmanlı toplumunu çok gerilerde bırakmıştı. Bu konunun farkına varan dönemin önde gelen fikir adamları, hem Osmanlı toplumunu bu çıkmazdan kurtarmak, hem de gelişmişlik çitasını yükseltmek adına, modernleşme çabalarının bir ürünü olan Türkçülük akımının çatısı altında toplanmışlardır (Akgül 1999: 19). Osmanlı Devleti'ndeki bu fikir adamları, önce Türkçülüğü daha sonra Panis Slavizme tepki olarak geliştirdikleri Pantürkizmi savunmuşlardır. Pantürkist fikirlerin gelişmesi Rusya'dan Türkiye'ye gelen (Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu ve Ali Hüseyinzade) gibi göçmenler sayesinde Türkler arasında yayılmıştır (Şahin 2017: 56). Tarih Akçura'yı bütünüyle unutmamışsa, bunu, onu 'Pantürkizmin babası' olarak tanımasına borçludur. Oysa Pantürkizm, Türk toplumunun en tutucu kesimlerinin kullandığı bir tema haline gelmiştir. Ne var ki, XX. Yüzyılın ilk çeyreğinde böyle bir şey kesinlikle söz konusu değildi. Aksine, Akçura ve arkadaşlarının öngördüğü Pantürkizm, Osmanlı İmparatorluğu'nun ayrışması için planlanan bir çözüm olarak, içeriği oldukça ilerici, toplumsal ve kültürel bir programdı (Çakmak-Yücel 2005: 59).

Akçura'ya göre, Pantürkizm politikasının Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanması, beklenmedik bazı sorunları da beraberinde getirebilirdi. Bu sorunların başında öncelikle, toprak ve nüfus kaybı örnek olarak gösterilebilirdi. Ama bu kayıpları telafi etme babında, İmparatorluk sınırları içerisinde bulunan azınlık gruplarının Türkleştirilerek bu kaybı en aza indigeme politikası güdülebileceğini belirtmiştir (Akçura 2001: 27).

Yusuf Akçura toplumsal ya da siyasal teoriyle uğraşmamıştı. XIX. Yüzyılın fikri cephaneliğine ellerini hızla daldırmış ve kendi fikir hayatına uygun gelebilecek silahları çekip almıştı. Milliyetçilik teorileri arasında, ırk kavramına ağırlık vereni benimsemiş, onun Türk milliyetçiliği fikirlerine daha iyi uyarlanacağını düşünmüştü. Marksizmden sınıf mücadelesi kavramını ödünç almış, ama bunu ulusal burjuvajinin hizmetinde kullanmayı hedeflemişti. Türk milletçiliğinin teorisyeni olmaktan çok onun stratejisini çizen akılcı bir liderdi. Kesin gerçekleri sıkı sıkıya bağlı olan fikirleri, bu gerçeklerin köklü değişikliklere uğradığı koşullarda, yavaş yavaş unutulmaya başladı (Oba 1995: 76).

Modernleşme ve Din Üzerine Görüşleri

Yusuf Akçura'nın, Fransa'da eğitim gördüğü ilk yazılarını kaleme aldığı yıllarda dahi *inkilab-ı ictimai* tabirini görebiliriz. Örneğin 1902'de *Şark Meselesi* üzerine bir makalesinde şöyle yazmaktadır: "Ahval-ı memleketin salahlı demek yalnız şekl-i idarenin debeddülü demek değildir; bütün cemiyet-i Osmaniye'nin inkılabı demektir (...) Tarih muhtelif zaman ve mekanda vuku bulmakta olan inkılabat-ı mütemadiye mecmuu değil midir?" (Mardin 2005: 39) Akçura, Osmanlı Devleti'ni kurtarmak için Jön Türkler'in sıkça sözünü ettikleri siyasal değişikliklerin çok daha ötesine gidilmesi gerekliliğini savunurken, Meşrutiyet ilan etmek ve sultanı

devirmekle sorunun kökten çözülemeyeceğini düşünmekteydi ve Osmanlı Devleti'nin başına gelen bütün kötülüklerden Abdulhamid'i sorumlu tutanları şöyle eleştirmiştir: “Lakin bu tesir, ne kadar azim itibar edilirse edilsin, koca bir heyet-i beşeriyenin ahval-i ruhiyesini, tabayi-i asliyesini, umur-i iktisadiye ve ictimaiyesini tagayyür ve bir devletin mazisini, halini ve istikbalini, hülasa hayatını tedbil edebilecek kadar büyük ve kuvvetli olamaz” (Başgil 1982: 162). Kuşkusuz, İttihat ve Terakki liderleri, hükümet ve yönetim açısından bir devrim yapmıştı ama, bunlar yalnızca siyasal değişiklikler olarak kalmıştı. Akçura, bu devrimin toplumsal bir devrim olarak hayata geçirilmesi gerektiğini savunuyordu (Lewis 2004: 21). Akçura'nın “toplumsal devrim” olarak nitelendirdiği gelişme, Osmanlı toplumunda “ağır ve emin bir devrim” parolasıyla hayata geçirilmeliydi. Toplumun parçalanmasına yol açacağı kaygısıyla ani bir değişiklikten, şiddetli bir dönüşümden yana değildi. Ona göre, toplumsal devrim, “zamanın ve sabrın gücü”yle elde edilmiş uzun soluklu bir mücadelenin ürünü olabilirdi (Berkes 2002: 74). Akçura'ya göre, toplumsal olan, kurumsal olarak, siyasal olana karşı durabilmeliydi. Akçura'nın yayımlanan eserleri incelendiğinde, asıl toplumsal devrimin ne anlama geldiğini açıklarken, bireylerin her türlü uhrevi tutumdan, önyargı ve dogmalardan sıyrılarak, zihinsel bir devrim geçirmesi gerektiği üzerinde durmuştur (Karal 2000: 41).

Akçura'nın “iskolastik” olarak adlandırdığı ve Osmanlı zihniyetine egemen olduğunu söylediği düşünce yapısını eleştirirken, skolastik düşünceyi zihinsel ve ahlaki otoriteye körü körüne boyun eğmek, var olan düzeni tecrübe etmeden, olduğu gibi kabul etmek olarak tanımlıyordu. Bu, aynı zamanda, doğayı ve gerçeği izleyerek belli yargılara varmadan ve eylem kabiliyeti elde etmeden istiareye yatma eğiliminin kaçınılmaz sonuçlarıydı. Avrupa, özellikle, Akçura'nın büyük bir hayranlık duyduğu, Bacon'ın çalışmaları sayesinde, skolastik düşünce tarzından Rönesans döneminde kurtulmayı başarmıştı. Ama Osmanlı ve diğer Müslüman topluluklarında medreselerin giderek bağnaz fikirler edinmesi ve din adamlarının “ictihad” düşüncesini terketmesiyle, skolastik düşüncenin etkisi artarak devam ediyordu (Mardin 1992a: 47)

Akçura'ya göre, Türk toplumunun batılılaşması ideolojik bir seçim değil, mecburi bir durumdu ve bu iş Türkler için bir ölüm kalım meselesi haline gelmişti (Devlet 1985: 76). Akçura'ya göre, Doğu milletlerinin ekonomik olarak geri kaldığını kabul etmiştir. Batının sadece tekniğini alarak sorunu çözenin yeterli olamayacağı düşüncesindedir. Ekonomik kalkınmanın verdiği imkanlarla Batı medeniyeti, Doğu medeniyetini esareti altına almıştır. Doğu toplumları bu esaret hayatından kurtulmak için öncelikle ekonomi sahasında ilerleme kaydetmelidir. Bu başarının anahtarı ise, bilim ve sanattaki yetkinlik sınırlarını zorlamak ve dinin

dayanışmacı yönünün toplum içinde kullanımını işlevsel hale getirmekten geçmektedir (Kayalı 1998: 52).

Kuzey Türklerini (Tatar ve Azerbaycan Türkleri), Osmanlılardan daha fazla gelişmiş olduğunu dile getiren Akçura, bunun nedeni olarak ise, siyasal ve tarihsel tecrübelerinin sonucu olarak göstermiştir. Çarın esiri konumunda olan Rusya Türkleri, bağımsızlık endişesiyle siyasal sahadan uzak tutulmuş, bu sebeple kültürel ve ekonomik olarak zenginleşmeye çalışmışlardır. Dahası Kuzey Türkleri, Kur'an-ı Kerim'i kendi dillerine tercüme ettiren ilk Türk topluluğudur. Bu sayede dinin sadece dayanışmacı yönünün ağır bastığı bir toplum haline gelmişlerdir. Osmanlılar ise, siyasi istikrarsızlık, savaş sorunları ve dinin yanlış ellerde siyasete alet edilmesi gibi konulardan kafasını kaldıramamıştır. Akçura'ya göre Osmanlılar Rusya'daki Türkleri örnek almalıydı (Akçura 1911c: 32).

Yusuf Akçura, ilk dönem yazılarında İslamiyet'i referans olarak kullanmış, çalışarak kazanmanın önemini, Kur'an-ı Kerim'den aldığı bir ayetle anlatma yoluna gitmiştir. Toplumun karşı karşıya kaldığı ciddi meseleleri İslam çatısı altında ele almış ve çözüm ararken de İslami temellendirme yoluna gitmiştir. Bütün bunlar, onun özgün yanını anlatan özelliklerdir (Akgül 1999: 65).

Akçura'ya göre, Din ve toplum, sosyal hayatın her alanında etkileşim içerisinde. Her toplum, içinde bulunduğu zaman, mekan ve şartlara göre bir değişim sürecindedir. Değişim, eşyanın karakteri gereği gereklidir. Değişimin olmadığı bir toplum düşünmek olanaksızdır (Türköne 1994: 38). Din ve toplum arasındaki bu karşılıklı ilişkinin önemine vurgu yapan Akçura, Türk toplumunun din anlayışındaki eksiklik ve yanlışlıklarının giderilerek, milletleşme ve çağdaşlaşma sürecinde dinden yarar sağlanması gerektiğini savunmuştur. Bu birlikte hareket kabiliyeti, dinin eski dinamizmine kavuşmasını da sağlayabileceğini söylemiştir. "Zaman içerisinde bir toplumun yapısında ve bu yapının çeşitli fonksiyonlarında ve bireylerin üstlendiği toplumsal rollerde, yani toplumdaki sisteminde, toplumsal kurumlarda ve bireylerin davranışlarında meydana gelen değişimlerdir" (Deren 2001: 87).

Akçura'ya göre, Dinlerin koymuş olduğu kurallar yanında, halk arasında dinin yanlış anlaşılmasının sonucu olan kimi uygulama biçimleri ve din olarak algılanan gelenek ve ritüeller, sosyal değişim ve toplumsal ilerlemenin önünde ciddi bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Akçura, bu körü körüne bağlılığın ve içtihat kapısının kapandığını savunan radikal anlayışının İslam'ı anlamada sorun teşkil ettiğini dile getirmektedir. Akçura, dini, toplum düzeninin sağlam temeller üzerine inşası için gerekli görmektedir (Sancaktar 2005: 65). Bu yaklaşımla birlikte Akçura, dinde reform hareketinin gerekliliğini ve dinsel reformla kültürel modernleşme hareketlerini birbiriyle eşdeğer görmektedir. İslam dini ve modern gelişme hareketleri birbirine uyum sağlama zorunluluğu vardır. Akçura, "İslamiyet'i esas itibariyle asr-ı saadete, tatbikat itibariyle asr-ı hazıra irca

ve tevkif etmek” biçiminde dile getiren modernleşme hareketi taraftarıdır (Akçura 2005a: 34).

Akçura, Türk Dünyası'nın modern eğitim anlayışıyla, Batı'da olduğu gibi bilim ve fen odaklı bir alt yapıyla kurumsallaşması gerektiğini, sadece din eğitimi üzerine kurulan eğitim sisteminin modernleşme hareketine gölge düşüreceği görüşündedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme hareketleri adı altında ile hızlı bir dönüşümün yaşanmasından yana olmadığı gibi, medreselerin göz ardı edilmesini de eleştirmiştir. Medreselerin yanında bilim ve fen üzerine kurulan okullarında dahil edilmesi, eğitim sisteminde ikili bir sistem sıkıntısını da beraberinde getirdiğini dile getirmiştir. Akçura, medreselerin de yenileşme hareketi ile dönüşümden yana olmuş, eğitimde tek bir sistemin uygulanması gerektiğini savunmuştur (Karal 2000: 45).

Din ve Devlet İlişkileri (Laiklik)

Laik kelimesi, Latince “Laicus” sözcüğünden gelen, Fransızca bir kelime olup, sözcük anlamı, “ruhani olmayan kimse”, dini olmayan şey, fikir, müessese, prensip demektir (Başgil 1982: 161-162). Felsefi olarak ise, aklın egemenliğini tanıyan, siyasi iktidarın dini yönden ayrı tutulmasını hedef edinen bir düşünce sistemidir (Oba 1995: 17).

Türkiye, coğrafi yapısı itibariyle Avrupa'da meydana gelen her olası durumda etkilerini iliklerine kadar hissetmiştir. Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet rejimine geçiş sürecinde deneyimlemiş olduğu fikir akımlarında olduğu gibi, laiklik prensibinden de etkilenmiş ve laik devlet anlayışına geçiş süreci yaşamıştır. Bu süreç belli başlı bazı problemleri de beraberinde getirmiş, sancılı geçecek gebelik döneminde anlam karmaşası ve tatbik etmede yaşanan aksaklıklar, hem siyasi iradeyi yıpratmış hem de gazi milleti yorgun düşürmüştür (Kat 2003: 52). Yusuf Akçura işte bu geçiş döneminin sembol isimlerinden biri olmayı başarmıştır. Onun, din ve devlet ilişkilerine yaklaşımı hayatı boyunca aynı olmuş, çocukluk ve gençlik yıllarında din, fikirlerinin inşası sürecinde önemli bir referans noktası olmuştur. Gençlik yıllarına geldiğinde dindar bir portre çizen Akçura, Cumhuriyetin ilanına kadar geçen dönemde, İslamiyet'e ve dini kurumlara karşı yapılan tüm girişimlere karşı durmuştur. Tanzimat'ı eleştirmesinin asıl nedeni, bu akımın önderleri olan kişilerin, İslami kurumları dışarıda bırakan bir anlayışla yeni bir modern devlet kurma eğiliminde olmalarından kaynaklanmaktadır (Şahin 2017: 56).

Akçura, modern devletin yapılaşması ve sağlam temeller üzerine inşası için demokratik bir devletin kurulması, halk hakimiyetine dayanması ve milli olması gerektiği görüşündedir. Türkiye'nin çağdaşlaşmasının önünde bazı engeller olduğunu, bu engellerin ilk olanı ise, hilafet ve saltanat olarak göstermiştir. Akçura, TBMM'de düzenlenen

gizli oturumda “Hilafet eğer Türklerin elinde bir İslam müessesesi olacaksa evet o vakit bütün kuvvetimizle muhafaza etmeliyiz. Fakat bizim olmalıdır. Yoksa aksi taktirde Fransa'nın, İngiltere'nin, İtalya'nın, Almanya'nın istifadesine yarar bir şekilde, alem-i İslam için bile muzır olacaktır, efendiler!” demiştir. Halifeliğin kaldırılması yönündeki meclisteki en büyük destekçilerden biri de Yusuf Akçura'dır (Kodaman 1993: 53).

Akçura, çağdaş demokratik yönetime geçilmenin önünde en büyük engelin saltanat ve hilafet olduğunu ifade ederken, bu iki kavramın yan yana olamayacağını söylemiştir. Demokrasilerin kuvvetler birliği ve milli hakimiyet üzerine kurulduğunu, Saltanat ve hilafet meselesini, “halkın hükümeti, halkın hükümdarlığı” olarak tarif ederken, “Hakimiyet-i milliye umdesine muhalefet, Allah'ın yeryüzünde görmek istediği adalete karşı gelmek, irade-i ilhiyeye isyan etmek demek olur” diyerek saltanat ve hilafetin kaldırılmasını savunmuştur: “Ne iş yaptığı, ne hizmet gördüğü ve ne gibi bir fazileti olduğu bilinmeyen, tamamen meçhulümüz olan bir adamın ismi Alahaddin Beyefendi Hazretleri diye resmi bütçede nasıl yazılabilir. Biz reisimize hazretleri demiyoruz. Yalnız bey diyoruz. Dersek yalnız ona diyeceğiz. Tutup da ne yaptıkları meçhul, memlekete hizmetleri olamayan bu adamlara niçin diyoruz... Bugünden itibaren lüzumsuz ünvanların, ‘hazretlerinin’ ve sairlerinin kaldırılmasını teklif ederim” (Akçura 2001: 15).

Akçura, Tanzimat dönemi siyasi yöneticilerini, İslamiyet'i yok olmaya bırakmakla ve onu işin ehli olmayan müderrislere teslim etmekle suçlamıştır. Halbuki, Türk toplumu tarafından yanlış tatbik edilen din anlayışının yanlışlıkları giderilerek ele alınması gerekirdi. İslamiyet'in ilerlemesi bizzat işin ehli ulemanın yönetiminde, yenilenen modern medreselerin önderliğinde sağlanmalıydı (Türköne 1994: 87). Akçura'nın İslamiyet'te reform hareketinde diğer bir düşüncesi de, İslamiyet'in millileştirilmesinin zorunluluğuydu. Burada asıl anlatılmak istenen milli din, Türk halkının dini edebiyatı ana diliyle öğrenmesi, Arapça'nın tekelinden kurtulmak, en önemlisi de, Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye çevirmektir. Bu skolastik düşünce yapısından sıyrılmak için gerekli ve önemli bir eşikti (Şahin 2017: 37). Akçura'nın düşünce yapısına şekil veren milliyetçilik anlayışı aslında “laiklik” üzerine bina edilmiştir. İslamiyet'te var olan ilkelerin cinsiyet ve milliyet kavramlarını yok hükmünde bıraktığını söyleyerek devamında; “Müminlerin lisanlarını kaldırmaya çalışır, mazilerini ananelerini unutturmak ister. İslam kuvvetli bir değirmendir ki, farklı cins ve din müntesiplerini öğütüp, dinen, cinsen bir, aynı haklara sahip, biri diğerinden farksız Müslümanlar çıkarır.” der (Georgeon 1996: 6).

Akçura, dini sosyolojik bir gözlemlerle ele almış, her konu da olduğu gibi din konusunda da akılcı bir tutum sergilemiştir. O, dini, milli duyguları pekiştiren bir araç olarak görür. Bireylerin özel yaşantılarında dini vecibelerini yerine getirmelerini, toplumsal hayatta ise dinin sadece

dayanışmacı yönüyle bağlantı kurulmasını dile getirir. Akçura, siyasi meselelerde laik bir tutum sergilemiş, din devlet işlerini birbirinden ayırarak, dinin bireysel, devletin demokratik yönüne vurgu yapmıştır (Kodaman 1993: 63).

Akçura'ya göre, Osmanlı'nın en önemli sorunlarının başında, kötü yönetilmesi ile bünyesinde var olan çeşitli unsurların isyan hareketleri ve Avrupa'nın iç işlerimize karışmaları olarak bir tespitte bulunmuştur. Müslüman toplumunun büyük bir kesiminin bu sorunu çıkmaz bir sokak olarak görmeleri, bu durumu "kader" olarak algılamalarından kaynaklanmaktadır. Akçura, "kader" adlı yazısında bu durumu ele almıştır. Yazısının başlığına Kur'an-ı Kerim'den aldığı bir ayet olan "insan için kendi sa'yinden (çalışmasından) daha değerli bir şeyin olmadığını belirten Necm Suresi 39. Ayeti koymuştur. Akçura, son zamanlarda "kader" düşüncesinin yeni bir kılıf uydurularak ortaya atıldığını ve bazı kişilerin "kader" yerine "padişah"ı koyduklarını söylemiştir (Akçura 2005a: 24). Akçura, Osmanlıların kadere teslim bayrağını çektiğini, İnsanın iradi gücünü tamamıyla reddeden ve onun Allah'ın eliyle küçük bir oyuncaktan başka bir şey olmadığını ileri süren Cebriye taraftarları gibi, Osmanlıları da imparatorluğun karşı karşıya bulunduğu sorunlara sırt çevirmekle suçlamıştır. "Bu husus, özelde Müslümanların, genelde bütün Doğu toplumlarının çalışma azminin olmaması, say (çalışma-emek) yoksunluğudur." Akçura'ya göre bu durum, İslam'ın Müslümanlar tarafından tam olarak anlaşılmasından kaynaklanmaktadır (Şahin 2017: 59). İslamiyet'in, "iki dünya saadeti için çalışmayı emretmiştir" düsturunu önemle vurgulamıştır (Berkes 2002: 5). Ona göre toplumların diri tutulması için İslam dinin kaidelerinin anlaşılması ve topluma doğru anlatılması büyük öneme sahiptir. Örneğin İslam dini, sarhoşluk veren her şeyden insanları men etmiştir. Akçura'ya göre bu özellik toplumlar için, en büyük faydalardan biri olarak görülmüştür. Dinin sosyal bütünlüğü sağlama da temel rolü ise, dini bayramlardır. Son zamanlarda bu dini bayramlara gösterilen ehemmiyetsiz tutumu doğru bulmadığını ifade etmiştir. Ona göre bayramlar, toplum içerisinde bir dinamizmin tembellik ve hareketsizlikten kurtulmanın sembolüdür. Öyle ki "maddiyata önem veren kapitalist Avrupa dahi bayramlarına büyük önem vermektedir" (Akçura 2005a: 14).

Yine Akçura, İslam geleneğinde Marksist fikre uygun olabilecek düşünce ve akım geleneği bulunup bulunmadığı konularında da araştırmalar yapmıştır. Akçura'nın içinde bulunduğu topluma ve inandığı din olan İslam'a bakışı, devlet, siyaset ve din ilişkisine dair düşüncelerini anlamak için bir hareket noktası oluşturmaktadır. Ona göre, İslam hem bir dindir, hem de sosyal ve siyasi politika veya yoldur. Bu tespitlerden yola çıkarak, Akçura'nın çok yönlü düşünce mekanizmasını ne denli iyi kullandığını ve analitik kavrayış becerisini anlamaktayız (Şahin 2017: 89).

SONUÇ

Millet ve milliyetçilik kavramları, ortaya çıktıkları Batı toplumlarından Osmanlı ülkesine doğru genellikle olumsuz etkiler meydana getirmiştir. Çok etnisiteli, çok dinli ve çok kültürlü Osmanlı imparatorluk modeli; tek dil, tek ülke, tek vatan ve tek kültür temeline dayalı millet anlayışına doğal olarak uzak kalmak istemiştir. Batı önderliğindeki yeni kapitalist düzen göz önüne alındığında, Osmanlı İmparatorluğu mevcut pozisyonundan rahatsızdır. Sorunlarına çözüm bulmak ve stratejik konumu itibariyle daha etkin olabilmek adına, Batılılaşma yolunu seçmiştir. İmparatorluk, yeni kimliğiyle yeni hedeflere ulaşmak için Batı'daki gibi bilime ihtiyacı vardır. O nedenle, Batı'daki sorunları çözmek maksadıyla kurulan sosyoloji bilimi, Batı'da ortaya çıktığı andan itibaren devleti yıkmaktan kurtarmak amacıyla, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde de resmi bir ideoloji olarak tatbik edilmeye çalışılır. Osmanlı Devleti, yıkmaktan nasıl kurtuluruz sorusunun cevabını aramaktan vazgeçmiş, nasıl varlığımızı koruyabiliriz sorusunun muhatabı olmuştur. Varlığını tanımlayabileceği ve bu varlığı bağımsızlık içinde sürdürebileceği yeni bir kimlik gereklidir. Bu da ancak tutunabileceği son kale, Anadolu Türklüğü ile mümkün görülür. Bu bağlamda gelinen nokta itibariyle Türkçülük serüveni başlamıştır.

Türk fikir hayatında, Pantürkizmin babası olarak belleklere kazınan Yusuf Akçura, Türk toplumunun yaşam felsefesinin belirlenmesinde, özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve milli devlet anlayışının oluşmasında önemli fikri katkıları olan bir Türk aydınıdır. Akçura, bir Türk milliyetçiliği stratejisi çizilmesinde önemli rol oynadı. Ona göre, çağdaşlaşmanın ilk adımı, demokratik bir devletin kurulması, halk hakimiyetine dayanması ve milli olmasıdır. Ortak bir gelişme çizgisi izleyen Milliyetçilik ve Halkçılık akımlarını Meşrutiyet'ten itibaren teorik ve pratik olarak işleyen, bu akımların Türk Ocağı ile örgütsel bir kimlik kazanmasına önderlik eden Yusuf Akçura, özellikle Türk milliyetçiliğinin Cumhuriyet Devrimi'yle kazandığı yeni anlamının siyasal-ideolojik içeriğinin tanımlanmasında önemli katkıları olmuştur.

Akçura, eksiklik ve hakkaniyetsizlik yüzünden Batı medeniyetini eleştirmekle birlikte, yine de dünyada en ileri medeniyet olarak Batı medeniyetini görür ve Türkler'in de bu medeniyete dahil olmasını gerektiğini savunur. Akçura'nın Türk milliyetçiliği anlayışı ayrıca Türk'ün her alanda egemen olduğu milli bir devlet önerisi içerir. Ekonomisi, ticareti, sanatı Türkler tarafından kontrol edilen bir devlet modelini öneren Akçura, bu devletin de Batı Avrupa'da olduğu gibi milli, laik bir temele oturtulması gerektiğini savunmuştur. Akçura, ekonomi alanında milli bir Türk burjuvazisi yaratılması düşüncesini vurgularken, serbest piyasa ekonomisi içinde Türkler'in de sermayedar olduğu milli bir ekonomi modeli önermiştir.

Akçura'nın düşünce yapısına şekil veren milliyetçilik anlayışı aslında "laiklik" üzerine bina edilmiştir. İslamiyet'te var olan ilkelerin cinsiyet ve milliyet kavramlarını yok hükmünde bıraktığını söyler ve İslamiyet'i Türklüğün vazgeçilmez bir unsuru olarak benimsemiştir. Akçura, hiçbir zaman İslamiyet'i eleştirmemiş, bu dine mensup bazı kesimleri, dini istismar etmekle suçlamıştır.

Akçura, hiçbir zaman İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girme eğiliminde olmamış, yapılan teşviklere ve baskılara karşı koymuştur. Bu cemiyetin içinde bulunmamasına rağmen, onlara karşı da bir muhalefet göstermemiştir. Yusuf Akçura, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmedi ama idealleri onu İttihatçılarla çalışmaya yöneltmiştir; öyle ki, cemiyetin üyesi olmadığı halde, genellikle İttihatçı olarak tanınıyordu. Farklı kişilik yapısı ve zamanının çok ötesinde bir perspektife sahip olması nedeniyle zaman zaman eleştirilmiş ama düşünceleri son dönemlerde takdirle karşılanmıştır. Akçura'nın temel gayesi, Osmanlı İmparatorluğunu, düştüğü zor durumdan kurtarmak ve devamlılığını sağlamak adına köklü devrimler yapmaktı.

Akçura, dini sosyolojik bir gözlemlerle ele almış, her konu da olduğu gibi din konusunda da akılcı bir tutum sergilemiştir. O, dini, milli duyguları pekiştiren bir araç olarak görür. Bireylerin özel yaşantılarında dini vecibelerini yerine getirmelerini, toplumsal hayatta ise dinin sadece dayanışmacı yönüyle bağlantı kurulmasını dile getirir. Akçura, siyasi meselelerde laik bir tutum sergilemiş, din devlet işlerini birbirinden ayırarak, dinin bireysel, devletin demokratik yönüne vurgu yapmıştır.

Akçura'nın hayatı ve düşünceleri incelendiğinde, son nefesine kadar bedenini Türklüğe ve milletine siper eden bir münevver olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Akçura Y. (2005). *Hatıralarım*, Yay. Haz. Erdoğan Mura, Hece Yayınları, Ankara.

Akçura Y. (2005). *Üç Tarz-ı Siyaset*, Lotus Yayınevi, Ankara.

Akçura Y. (1920). *Şark Meselesine Ait Tarih Notları*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Akçura Y. (1910). "*İttihad-ı Anasır Meselesi*", *Sırat-ı Müstakim*, V/121, 1910, ss. 280-283.

Akçura Y. (1911). "*Mektep Müzesi*"-Türk Yurdu, sayı: 48, 1911, ss. 844-848.

Bayraktutan Y. (1996) Türk Fikir Tarihinde Modernleşme Milliyetçilik ve Türk Ocakları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Benningsen A. (1987) Tarihte ve Bugün Türkçülük ve İslamcılık, (Çev. Yasin Ceylan), O.D.T.Ü. Yayınları, Asya Afrika Araştırma Grubu, Ankara.

Berkes N. (2002) Türkiye’de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Çakmak O. (2005) Yücel A, Yusuf Akçura, Alternatif Yayınları, Ankara.

Deren S. (2001) “*Kültürel Batılılaşma*”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, C. 3. İletişim Yayınları, İstanbul.

Devlet N. (1985) “*Yusuf Akçura’nın Hayatı (1876-1935)*”, Ölümünün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyumu Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, ss. 30-43.

Ercilasun A. (1993) Türk Dünyası Üzerine İncelemeler, Akçağ Yayınları, Ankara.

Georgeon F. (1996) Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf AKÇURA (1876-1935), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Gökalp Z. (2005) Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, (Haz. Kemal Bek), Bordo Siyah Klasik Yayınları, İstanbul.

Kaçmazoğlu H. B. (2010) Türk Sosyoloji Tarihi I, Kitabevi, İstanbul.

Kat G. (2003) *Yusuf Akçura’nın Siyasi Kimliği ve TBMM’deki Çalışmaları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Koşay H. Z. (1977) “*Yusuf Akçura*”, Belleten, *Cilt XLI, sayı 162*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, ss. 176-185.

Lewis B. (2004) Modern Türkiye’nin Doğuşu, *Çev. Metin Kıratlı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Mardin Ş. (1992) Türkiye’de Toplum ve Siyaset, *Derleyen: Mümtaz’er Türköne*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Mardin Ş. (2005) Türkiye’de Din ve Siyaset, 11. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul.

Oba A. E. (1995) Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.

Sancaktar F. M. (2005) “*Yusuf Akçura ve Din*”, Atatürk Araştırma Merkezi, sayı: 61, c. 21, Ankara, ss. 96-98.

Sarınay Y. (2004) Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Şahin B. (2017) Yusuf Akçura'nın Fikirleri Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme, Y. Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi.

Temir A. (1997) Yusuf Akçura, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Togay M. F. (1944) Yusuf Akçura'nın Hayatı, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul.

Tunaya T. Z. (2003) İslamcılık Akımı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Türköne M. (1994) Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu, İletişim Yayınları, İstanbul.

Uçar F. (2008) Üç Tarz-ı Siyaset, Türkçülüğün Manifestosu-Osmanlılık-İslamcılık-Türkçülük, Fark Yayınları, Ankara.

Üstel F. (1997) İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği-Türk Ocakları (1912-1931), 1. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul.

